

Vielä Pauli Saukkoselle

Jaakko Häkkinen

Viime numerossa (*Tieteessä tapahtuu* 7/2006) Pauli Saukkonen kommentoi lyhyesti hänen kirjastaan *Suomalais-ugrialaisten kansojen ja kielten alkuperäongelma* kirjoittamaani arvostelua (*Tieteessä tapahtuu* 6/2006). Saukkonen esittää useita kohtia, joissa olen hänen mukaansa väärillä jäljillä tai epäjohdonmukainen. Kyse lienee kuitenkin väärinymmärryksistä. Tämän voi jokainen itse todeta lukemalla arvosteluni huolellisesti läpi.

Saukkonen kaipaa suoraa vastausta kysymyksen, mitkä geenilinjat olisivat edustaneet Fennobaltiassa ennen alueen uralilaistumista puhuttuja kadonneita kieliä. Hänen mielestään kyseeseen voivat tulla vain samat isälinjat R1a ja N, jotka olivat edustettuina myös tuntemamme kantauralin puhujaväestössä Volgan mutkassa pronssikauden alussa. Saukkonen kysyykin, miksi kielilinjan ja geenilinjan ykseys ei nyt pitäisikään paikkaansa.

Saukkonen olettaa, että koska samat isälinjat olivat edustettuina sekä Fennobaltiassa että Volgan mutkassa, olisi kielikin ollut näillä alueilla sama. Hän käyttää siis kahden alueen geneettistä yhdenmukaisuutta argumenttina kielellisen yhdenmukaisuuden puolesta. Tämä taas on käytännössä sama asia kuin geneettisen jatkuvuuden käyttäminen argumenttina kielellisen jatkuvuuden puolesta – nyt vain vertikaalinen jatkuvuus on muuttunut horisontaaliseksi.

Menetelmän kannalta ei kuitenkaan ole mitään eroa sillä, onko kyseessä vertikaalinen vai horisontaalinen jatkuvuus. Ensimmäisessä tapauksessa jatkumo ulottuu tiettyssä paikassa yhdestä ajanhetkestä toiseen, jälkimmäisessä tapauksessa jatkumo ulottuu tiettyssä ajassa yhdeltä maantieteelliseltä alueelta toiselle. Aikaisemmin olen jo perustellut, miksi geenien tai aineellisen kulttuurin vertikaalinen jatkuvuus ei todista kielellisestä jatkuvuudesta (*Tieteessä tapahtuu* 1/2006), ja seuraavassa selvitän lyhyesti, miksi myöskään näiden tekijöiden horisontaalinen jatkuvuus ei todista kielellisestä jatkuvuudesta.

Tilanne olisi tietysti selvä, mikäli kahdella alueella olisi ollut edustettuna vain yksi ja sama

isälinja; tällöin voitaisiin olettaa, että väestöjen kielikin olisi yhteistä alkuperää (eri asia on tietysti, olisiko kielisukulaisuus enää tunnistettavissa). Mutta nyt jos kummallakin alueella on ollut läsnä esimerkiksi kaksi eri isälinjaa, onkin enää 50 % mahdollisuus sille, että alueilla olisi jäänyt voitolle sama kieli. Jos taas kummallakin alueella olisi ollut läsnä vaikkapa kolme eri isälinjaa (esimerkiksi Fennobaltian alkuuasuttamiseen on mahdollisesti osallistunut myös isälinja I), olisi yhteisen kielen todennäköisyys enää 33 %, neljän isälinjan kohdalla enää 25 % jne.

Emme myöskään voi täysin ohittaa äitilinjaja mahdollisina kielen kantajina: ainakin Fennoskandiassa naisen asema on ilmeisesti aina ollut melko vahva, mikä saattaa periytyä jo alkuuasuttajilta. Lisäksi on otettava huomioon mahdollisuus, että saman geenilinjan myöhäisemmän aallon mukana alueelle on saattanut levitä aivan uusi kieli. Näin pelkkä geenilinjojen kokonaislukumäärä ei paljasta kaikkia mahdollisuuksia.

Yhteenvetona todettakoon, että pelkästään kahdella alueella tavattavien yhteisten geenilinjojen perusteella on hyvin pieni todennäköisyys arvata oikein menneisyyden kielellinen tilanne. Fennobaltian kadonneita kieliä voi edustaa mikä tahansa geenilinja – myös sellainen, joka on toisella alueella yhdistettävissä uralilaiseen kieleen. Tiettyä aikaa ja paikkaa koskevalla kielen ja geenilinjan yhdistämisellä ei ole mitään yleistä arvoa, vaan jokainen eri aikaan tai paikkaan sijoittuva tilanne on arvioitava erikseen, ottaen lähtökohdaksi kielitieteen tulokset.

Näytämme olevan yhtä mieltä siitä, että nykyisten uralilaisten kielten viimeinen yhteinen edeltäjä, kantaurali, on levinnyt Volgan mutkan tienoilta länteen ja itään pronssikauden alussa, vuoden 2000 eaa. tienoilla. Saukkonen olettaa kuitenkin, että tämä olisi ollut vain viimeinen aalto ja että uralinsukuisia kieliä olisi puhuttu laajalla alueella jo aikaisemmin. Mitään kielellisiä todisteita tämän oletuksen tueksi ei Saukkonen kuitenkaan ole esittänyt, vaan hänen tulostensa perustana on oletus, että geneettinen jatkuvuus vastaisi suoraan kielellistä jatkuvuutta.

Tämä lähtöoletus on kuitenkin osoittautunut virheelliseksi: sen paremmin vertikaalinen kuin horisontaalinenkaan jatkuvuus geenilinjojen tai kulttuurin tasolla ei voi todistaa kielellisestä jatkuvuudesta. Kielellisestä menneisyydestä voidaan saada luotettavaa tietoa vain ottamalla lähtökohdaksi kielitieteen tulokset. Ja virheellinen metodi johtaa luonnollisesti virheelliseen

tulokseen: ainakaan tällä hetkellä ei ole mitään perusteita pitää Saukkosen tapaan isälinja R1a:ta uralilaisen kielen kantajana, saati olettaa että jo Fennobaltian alkuasukattajat olisivat puhuneet uralinsukuista kieltä.

Kirjoittaja on suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen opiskelija Helsingin yliopistossa.